

*Володимир Лашко
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

**ЕТНІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ ПОДІЛЬСЬКОГО ГЕОМЕТРИЧНОГО
ОРНАМЕНТУ В СУЧАСНІЙ КВІЛТ-ГЕОМЕТРІЇ (НА ОСНОВІ
ЕТНОГРАФІЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ 1906 РОКУ ЮХИМА СІЦЦИНСЬКОГО
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ)**

У статті розглядаються особливості використання етнічних елементів подільського геометричного орнаменту вишивок у сучасному мистецтві квілт-геометрії.

Ключові слова: геометричний орнамент, етнічний стиль, етнодизайн, гармонія, традиційний квілт.

In article features using ethnic elements Podolski geometric ornament embroidery in contemporary art quilt geometry.

Keywords: geometric pattern, ethnic style, etnodyzajn, harmony, traditional quilt.

Етнічний стиль приваблює чимало людей своєю екзотичністю та самобутністю, а також різноманітністю варіацій. Для створення індивідуального, неповторного образу можна використати безліч елементів етнічного стилю різних напрямів і культур. На фоні глобального домінування культури технократичного суспільства з'явився зростаючий інтерес громадськості до своїх культурних витоків, до етнічного стилю, етнодизайну, що є свідченням національного відродження українського народу. Адже використання духовної та мистецької спадщини виступає основою розвитку суспільства та особистості майбутнього. В етнічних творах мистецтва закладено великий художньо-творчий потенціал, нехтування яким, як свідчить досвід попередніх десятиліть, руйнує народну культуру, збіднює духовність суспільства й окремої особистості, що зрештою призводить до занепаду культури, а відтак, до знищення нації.

У сучасному дизайні одне з перших місць посідає формування середовища життєдіяльності людини, що базується на етнічній своєрідності та глибокому розумінні національних традицій.

Народне мистецтво є джерелом натхнення та спонукає митців до нових творчих пошуків, внаслідок чого українське мистецтво стає багатогранним. Художній генокод, передавався у спадок, постійно збагачувався новими елементами, нюансами композиційно-колеристичного вирішення в межах вироблених канонів окремих осередків України, за допомогою декоративно-прикладного мистецтва.

Декоративно-прикладне мистецтво реагує на будь-які зміни в суспільстві і генерує нові цінності, які проникають в інші сфери культури. У його прадавніх образах, зручних утилітарних формах і динамічних абрисах орнаменту містяться символи природи, особливості побуту та складні перипетії історії українського народу. Характер та особливості культури народу, стилі та епохи відображені в орнаменті – одному із найдавніших видів образотворчої діяльності людини.

Як відомо, орнаментом називають візерунок, що складається з ритмічно впорядкованих елементів, який призначений для декорування різноманітних предметів (начиння, зброї, меблів, одягу і т.д.), архітектурних споруд, предметів декоративно-прикладного мистецтва. Закономірності побудови орнаменту базуються на використанні різних видів симетрії, усі елементи підпорядковуються законам гармонії. Ззовні гармонія проявляється у ритмі, симетрії, пропорціях. Останні дві характеристики відносяться насамперед до математичної науки. Адже математика – це не лише система законів, теорем та задач, а також унікальний засіб пізнання краси. Краса багатогранна, і виражає вищу будову світу, підтверджує універсальність математичних закономірностей, які однаково діють у кристалах та живих організмах, в атомі та

Всесвіті, в творах мистецтва та наукових відкриттях. Ще в древніх практиках згадувалось, що перша і найнеобхідніша із благородних наук – це геометрія. Сама природа користується її досягненнями; приклади навколо: від спіралі раковини і маленьких квітів маргаритки до симетрії шестикутних бджолиних сот. Таким чином, закони геометрії виступають основою для принципів побудови орнаменту.

В давні часи (період палеоліту) орнамент мав символічний та магічний зміст, знаковість. Ранні декоративно-орнаментальні елементи були абстрактними знаками, які виконувались у вигляді прямих, ламаних, кривих ліній та геометричних фігур – кола, спіралі, трикутника, квадрата, ромба. Важливе значення у генезі та розвитку орнаменту мали естетичні потреби суспільства, тому поступово знаки – символи перетворились в орнаментальну виразність геометричного візерунка, який вже розглядався як естетична цінність художнього освоєння світу. Геометричний орнамент характеризується ритмічністю руху елементів, що створюють візерунок і пропорційністю його частин. Його дослідники мистецтва відносять до найдавніше створеного людством орнаменту. На теренах України зразки геометричного орнаменту знайдені на посудинах древніх поселенців періоду трипільської культури.

Змінювалися звичаї та елементи матеріальної культури, а геометричний орнамент та його символіка зберігалися тисячоліттями, дещо трансформуючись, а іноді залишаючись абсолютно без змін.

Декоративно-прикладне мистецтво українського народу багато успадкувало від минулого, і геометричний орнамент є важливою частиною цієї спадщини. Геометричний орнамент був поширений в таких аспектах народної культури як килимарстві, ткацтві, писанкарстві, а також виготовленні предметів із тканини, зокрема, – вишивці. У вишивках окремих регіонів України геометричні орнаменти довгий час відігравали домінуючу роль. В основному вишивали вироби для власних потреб: жіночі і чоловічі сорочки, блузи, головні убори, а також рушники та ін. Існують різні точки зору дослідників з приводу того, чому геометричні орнаменти були максимально поширені у вишивках, зокрема, специфіка виконання малюнків на тканині голкою й ниткою і структура самої тканини можуть призвести до геометризації окремих малюнків. Цілком вірогідним також є те що, геометричні орнаменти відображали давні традиції наших пращурів геометризувати зображення.

Геометричні мотиви складних сполучень характерні для вишивки Поділля. В орнаментах подільської вишивки зустрічається мотив «кривульки» або «безкінечник». Композиційну основу вишивки утворюють складні поєднання і чергування простих фігур: ромба, ромба з видовженими сторонами, різних варіантів ромба з гачками, колом, трикутниками, а також зигзагів, ліній, квадратів.

Зигзагоподібний орнамент – меандр зустрічається у вишивках західних та південних районів Поділля. До цього виду орнаментальних мотивів належать: «сосонка», «хвощ» і «перериви», а відомий візерунок «рожі» (зірки, розетки) виступає переходом від геометричного до рослинного орнаменту. Вишивка має складну композицію й розміщується на комірці, чохлах. Особливістю сорочок Західного Поділля є наявність двох вертикальних ліній па грудях – «погрудки», трьох на спині, а також пишно оздобленого рукава. Це широка горизонтальна смуга полика з трьох частин і розшивка рукава у вигляді трьох вертикальних смуг рослинно-геометричного орнаменту або ж косих смуг, здебільшого геометричного малюнка.

У вишивках Східного Поділля переважають геометричні мотиви складних сполучень. Мініатюрна розробка їх справляє враження дорогоцінної мозаїки. Для надання сорочкам святкового вигляду суцільні маси орнаменту, що вкривають усе тло рукава, розцвічували срібними й золотими нитками. Легкості сорочкам надає змережування окремих частин «павучками».

У Кам'янець-Подільському історичному музеї-заповіднику зберігаються неповторні зразки вишивок подільського краю, зібрані у 1906 році засновником музею

Ю. Сіцинським, колекції жіночого і чоловічого вбрання весняно-літнього періоду та вишиваних рушників кінця XIX початку XX ст. Етнографічна колекція вишивок Поділля налічує близько 20 альбомів, в кожному з яких нараховується біля 50 зразків вишивок.

Сьогодні геометричний орнамент розглядають як частину архаїчної універсальної знакової системи, що включає в себе велику кількість знаків, символів, мотивів, які використовуються в різних сферах життя. Проте, орнаментальні мотиви, які раніше мали символічне значення, застосовуються у сучасному декоративно-прикладному мистецтві в нових техніках та матеріалах. Наприклад, в традиційному печворку, квілтингу або клаптиковому шитті – мистецтві із багатотисячолітніми традиціями художньої обробки тканин. Збірка полотна з клаптів, аплікація з тканини, стьобані вироби здавна існували незалежно один від одного в багатьох народів світу. Шиття з клаптів з'явилося в результаті дефіциту ситцю, що виник через заборону продажу в Англії індійських тканин У 1712 році. Ситець потрапив в Англію контрабандними шляхами і його ціна різко виросла. Обрізки, що залишалися після крою одягу із ситцю, не викидали, а використовували для створення інших виробів. Найдрібніші залишки зшивалися один з одним, утворюючи єдине полотно. З плином часу сформувалися традиційні блоки візерунків клаптикового шиття: «зуб пилки», «ведмежа лапа», «корзинка для штопання», мотив «зірка». Були створені оригінальні техніки об'ємного клаптикового шиття: «ляпаками», «кутиками», «махр», «кругляки».

На початку XX століття клаптеве шиття разом з колажем привернуло увагу художників-авангардистів і футуристів, які займалися пошуком нових засобів вираження. Квілтинг став самостійним жанром декоративного мистецтва за кордоном та у Росії. На Україні мистецтво традиційного квілтингу активно розвивається в сучасному дизайні інтер'єру, виготовленні одягу, святкових костюмів та інших сферах.

Для створення виробу в традиційній техніці квілтингу використовують шматки різнокольорової тканини геометричних форм – трикутників, квадратів, ромбів та ін. Традиційний квілт – це геометричний квілт, побудований на математичних розрахунках композиційного розташування елементів, вирішені кольорової гами. Закономірності побудови геометричних орнаментальних мотивів квілту споріднені побудові геометричного орнаменту вишивки, тобто ґрунтуються на використанні різних видів симетрії. Це: паралельний перенос, центральна симетрія, осьова симетрія, симетрія відносно площини (дзеркальна симетрія), поворот.

Американці люблять шити мотив «зірка», яка за принципом побудови подібна елементу «зірки» подільського геометричного орнаменту із етнографічної колекції вишивки Ю.Й. Сіцинського. Простежується також схожість мотивів подільського геометричного орнаменту та геометричного орнаменту традиційного квілтингу у мотивах: «зруб», «колодязь», «американський квадрат». Сучасний квілт немає жодних обмежень для художників та дизайнерів, які шукають нові течії та засоби творчого вираження. Таким чином, квілтинг підпорядковується математичним основам побудови, звертається до традицій попередніх поколінь і водночас розширює ареал свого застосування.

Мистецтво подільського геометричного орнаменту – це відлуння традицій, звичаїв народу, які зникли понад 200 років назад. Етнографічна колекція, створена Ю.Й. Сіцинським з кожним роком віддаляється від сучасності. Актуальне питання відновлення та збереження дорогоцінних, неповторних зразків вишивок Поділля. Для того, щоб відродити та підтримати традиції українського народу, подільський геометричний орнамент вишивок можна використати у сучасному мистецтві квілт-геометрії. Проаналізувавши зразки подільської вишивки із колекції, варто відмітити, що в цілому вишитий орнамент не складний для виконання у техніці традиційного квілтингу, оскільки включає точкові композиції, прямі і ламані лінії, ритмічний рух елементів створює орнаментальні мотиви. У візерунках простежуються геометричні

мотиви «зірка», «безкінечник», «кривульки», різні варіанти поєднань геометричних фігур, схожих на мотиви, що використовують американці у своїх квілтах. Сучасному художнику-дизайнеру відкриваються широкий простір у виборі мотивів для створення креативної ідеї, на основі орнаментальних традицій минулих століть. Квілтинг – мистецтво, яке перебуває у постійному різноплановому пошуку. Гармонійним поєднанням кольорових та геометричних рішень можна досягти витонченого колориту, що надасть традиційному геометричному орнаменту нового звучання. Можливість створення різного образу та багата колірною гама клаптикових речей притягують до себе увагу і можуть бути використані у сучасному дизайні етнографічного забарвлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банакина Л. Лоскутное шитье. Техника. Приемы. Изделия / Банакина Л. – М. : АСТ Пресс, 2006. – 67 с.
2. Зайченко В.В. Вишивка козацької старшини. Техніки. Альбом. / Зайченко В. В. – К. : Родовід. 2006. – 45 с.
3. Katharine Gurrer. The Encyclopedia of Quilting and Patchwork Techniques / Katharine Gurrer. – Sterling Publishing Company Incorporated. 2005. – 56 с.
4. Кара-Васильєва Т.В. Українська вишивка / Кара-Васильєва Т.В., Чорноморець А. Д. – К. : Либідь. 2002. – 124 с.
5. Ніколаєва Т.О. Український костюм. Надія на ренесанс. / Ніколаєва Т.О. – К. : Дніпро. 2005
6. Рольф Криста Пэчворк: Квадраты и треугольники / Рольф Криста. – М. : Арт-родник, 2010. – 75 с.
7. Сецинский Е. Программа: а) для собирания сведений этнографических о пасхе и ближайшем к ней времени; б) для собирания писанок и вышивок / Сецинский Е. // Православная Подолия. – 1906. – № 2. – С. 6.
8. Стан Т.С. Майстри декоративно-прикладного мистецтва Хмельниччини / Стан Т.С. – Хмельницький, 2006. – 56 с.
9. Штауб-Вахмут Б. Пэчворк и квилт. Лоскутное шитьё / Штауб-Вахмут Б. – М. : Профиздат, 2007. – 121 с.
10. <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/403/1/Tumkiv.pdf>

*Оксана Сиротенко
(Хмельницький, Україна)*

РОЗРОБКА ГРАФІЧНИХ МОДЕЛЕЙ ОРНАМЕНТУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВИШИВКИ ДЛЯ ОЗДОБЛЕННЯ ДИТЯЧОГО ОДЯГУ

Розроблені графічні моделі базових та типових основ орнаменту української національної вишивки шляхом структурування візерунків орнаменту. Встановлено, що принцип побудови основ орнаменту базується на законах геометричної симетрії. Запропоновано спосіб побудови сукупності модифікованих схем орнаменту на вихідній базовій основі.

Ключові слова: *орнамент, рапорт, мотив, елемент, графічна модель, базова основа орнаменту, типова основа орнаменту, модифікована схема орнаменту.*

Graphic models of basic and typical foundations of the Ukrainian national embroidery ornament by structuring patterns ornament are developed. It was established that the principle of building the foundations ornament based on the laws of geometric symmetry. We have proposed the method for constructing set of the modified ornament schemes on the original basis.

Keywords: *ornament, report, motif, element, graphic model, the basic foundation ornament ornamentation typical basis, the modified circuit ornament.*